

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КАФЕДРА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ
ДИСЦИПЛІН ФАКУЛЬТЕТУ № 6**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни «Методологія права»
обов'язкових компонент освітньої програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

081 Право (правозастосування)

**Харків
2023**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 (протокол від 18.08.2023 № 8).

Розробники:

1. Професор кафедри фундаментальних та юридичних наук факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Погрібний І.М.
2. Завідувач кафедри фундаментальних та юридичних наук факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю.А.
3. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних наук факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Волошенюк О.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного права Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Гавриленко О. А
2. Завідувач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 ХНУВС, кандидат історичних наук, доцент Логвиненко І. А.

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за видами занять

1.1.1. Денна форма навчання

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Семестр № 1						
Тема № 1 Методологічні підходи дослідження правової реальності	6	2	2	-	-	2
Тема № 2 Методологічні основи формування понятійного апарату юридичної науки	6	-	-	-	-	4
Тема № 3 Методологія визначення витоків, поняття та сутності права	6			-	-	4
Тема № 5 Методологічні основи дослідження юридичних джерел права	6	2	2	-	-	4
Тема № 6 Методологія правотворчості та законодавчої техніки	6	2	2	-	-	4
Тема № 7 Методологічні аспекти процесу реалізації та тлумачення права	6	2	2	-	-	4
Тема № 8 Правове регулювання статусу фізичної особи в Європейському Союзі	6	-	-	-	-	4
Тема № 9 Методологія механізму правового регулювання у правовій системі України	6	2	2	-	-	4
Тема № 10 Методологія юридичної процесуальної форми	6	-	-	-	-	2
Всього за семестр № 1:				-	-	
Всього за весь термін навчання:		10	10	-	-	

1.1.2. Заочна форма навчання

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Семестр № 1						
Тема № 1 Методологічні підходи дослідження правової реальності	6	2	-	-	-	4
Тема № 2 Методологічні основи формування понятійного апарату юридичної науки	6	-	-	-	-	6
Тема № 3 Методологія визначення витоків, поняття та сутності права	6	2	-	-	-	4
Тема № 5 Методологічні основи дослідження юридичних джерел права	6	-	2	-	-	4
Тема № 6 Методологія правотворчості та законодавчої техніки	6	2	-	-	-	4
Тема № 7 Методологічні аспекти процесу реалізації та тлумачення права	6	-	2	-	-	4
Тема № 9 Методологія механізму правового регулювання у правовій системі України	6	-	-	-	-	6
Тема № 10 Методологія юридичної процесуальної форми.	6	-	2	-	-	4
Всього за семестр № 1:				-	-	
Всього за весь термін навчання:				-	-	

2. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1. Методологічні підходи дослідження правової реальності.

Семінарське заняття «Методологічні підходи дослідження правової реальності».

Навчальна мета заняття: _____

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Правова реальність як об'єкт дослідження правознавства.
2. Еволюція юридичного (правового) позитивізму теорії природного права.
3. Об'єктивізм, суб'єктивізм та інтерсуб'єктивність – методологічні моделі сучасного правознавства.
4. Феноменологічний та теоретико-наукові методи.

Методичні вказівки:

Розкриття теми передбачає необхідність формулювання поняття правової реальності, її структурних елементів. Дослідження даного феномену, що поєднує

також всі юридичні науки в єдине ціле. З цією метою потрібно розглянути об'єкт і предмет юриспруденції та методи пізнання, які слід охарактеризувати як інструментальний бік науки. Пояснюючи зміст категорії "метод дослідження" бажано проводити загальну класифікацію цих прийомів та способів вивчення предмету юриспруденції, проаналізувавши співвідношення загальнонаукової методології і методології права та визначити їх види і зміст. Рекомендується зосередити увагу на феноменологічному та герменевтичному підходах до правової реальності.

Література:

Основна: 2, 3, 4

Допоміжна: 2, 3, 10, 16, 17, 18, 22, 35-37

Тема № 2. Методологічні основи формування понятійного апарату юридичної науки.

Семінарське заняття «Методологічні основи формування понятійного апарату юридичної науки.»

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття понятійно-категорійного арсеналу юридичної науки. Розподіл понять і категорій на види.
2. Методологія формування нових понять та категорій.
3. Правові поняття та правові категорії як наукові абстракції.
4. Нетипові нормативні приписи.
5. Правові презумпції та фікції.

Методичні вказівки:

При висвітленні даної теми, перш за все, необхідно звернути увагу на призначення правових понять та категорій для юридичної науки в цілому. Звернути увагу на методологію формування понять та категорій загальною теорією права. Передбачається вміння розрізняти приписи правових норм від нетипових нормативних приписів. Наприклад, правових презумпцій, фікцій та юридичних конструкцій. Також слід розглянути поняття і класифікацію юридичних термінів, вимоги до їх вживання, особливо - до єдності юридичної термінології.

Література:

Основна: 1-5

Допоміжна: 1, 30, 32, 35, 39, 41

Тема № 3. Методологія визначення витоків, поняття та сутності права.

Семінарське заняття «Методологія визначення витоків, поняття та сутності права».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 4 год.

Навчальні питання:

1. Основні шляхи виникнення права.
2. Юридична етнологія та юридична антропологія.
3. Юридичне (об'єктивне та суб'єктивне) право.
4. Властивості права.
5. Сутність права.
6. Правова аксіологія та цінність права.
7. Традиції у праві. Західна традиція права.
8. Право і закон. Критерії розмежування "правового" та "неправового" закону.

Методичні вказівки:

Дослідження методології виникнення права відштовхується від традиційно визнаних шляхів його формування - через норми, що виходять від держави та норми, що склалися в суспільстві (общинах, купецьких об'єднаннях, церкві тощо).

Слід звернути увагу на значення звичаєвого (архаїчного) права в даному контексті. Передбачається стисла загальна характеристика юридичної етнології та юридичної антропології. Потребує висвітлення проблема наступності у праві (традиції в праві, права і релігійні постулати).

При визначенні поняття "право" слід виходити з того, що термін "право" має багатозначний підхід до його сутності.

То ж, перш ніж надати певною мірою уніфіковане визначення права, слід виділити його характерні властивості як соціального явища.

Рекомендується звернути увагу на аксіологічну характеристику права (інструментальна, соціальна та власна цінність права).

Дослідження проблеми співвідношення права і закону необхідно проводити з урахуванням положень про співвідношення філософських категорій "форма" та "зміст" і, як закономірний результат - співвідношення категорій "форма права" і "зміст права". Аналізуючи правовий закон необхідно розуміти, що він виражає особливу цінність права і закону з точки зору внутрішньої узгодженості правових приписів і їх формального визначення в ефективних законах. Бажано виокремити критерії розмежування "правового" та "неправового закону".

Література:

Основна: 2-5

Допоміжна: 2, 9, 11, 19, 25, 29, 36, 37, 42

Тема № 5. Методологічні основи дослідження юридичних джерел права.

Семінарське заняття «Методологічні основи дослідження юридичних джерел права».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 2 год.

Навчальні питання:

1. Методологія визначення джерел права як форми його об'єктивації.
2. Змістовні та формальні ознаки джерел права.
3. Правовий звичай і правовий прецедент.
4. Правова доктрина. Загальні принципи права.

5. Нормативно-правові договори та їх класифікація.

6. Нормативно-правові акти. Особливості законів як джерел права.

Методичні вказівки:

Зовнішній прояв права у його формах - проблема, що сприяє роз'ясненню шляхів сучасного відображення у нормативно-правових актах правил, які виникають у суспільстві за різних обставин і набувають єдиного юридичного сенсу і значення. Необхідно визначити зміст таких традиційних у юриспруденції видів джерел права, як правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий договір та нормативно-правовий акт.

Характеристика закону як юридичної категорії в контексті даної теми розкриває один з видів нормативно-правового акту, що характеризується вищою юридичною силою. Це потребує формулювання самої дефініції та здійснення загальної класифікації видів закону. Окремо доцільно дати пояснення сфері впливу закону, тобто видам дії закону в часі, просторі та щодо кола осіб.

Література:

Основна: 3, 4, 5

Допоміжна: 1, 12, 13, 38, 39, 40

Тема № 6. Методологія правотворчості та законодавчої техніки.

Семінарське заняття «Методологія правотворчості та законодавчої техніки».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 2 год.

Навчальні питання:

1. Проблеми визначення поняття правотворчості: ознаки, функції, принципи.

2. Стадії та функції правотворчого процесу.

3. Види та форми правотворчості.

4. Нормотворчість судових органів: юридична практика та перспективи.

5. Юридична техніка та юридична термінологія.

6. Методологія удосконалення правотворчості в сучасній Україні.

Методичні вказівки:

При висвітленні першого питання, перш за все, слід звернути увагу на співвідношення категорій "правоутворення" та "правотворчість". Надалі, на основі аналізу основних ознак та функцій, визначити наукове поняття правотворчості як правової форми діяльності держави.

Поряд з дослідженням делегованої та санкціонованої правотворчості бажано виокремити юридичну природу та сучасний стан правотворчості органів судової влади і особливо - рішень Конституційного Суду України.

При дослідженні поняття законодавчої техніки слід приділити особливу увагу прийомам та способам, що застосовуються вповноваженими органами та посадовими особами під час створення, систематизації юридичних документів. Доцільно розглянути правила використання юридичних термінів, провести їх класифікацію, визначивши певні критерії.

Література:

Основна: 1-5

Допоміжна: 5, 7, 8, 10, 14, 15, 33

Тема № 7 - 8. Методологічні аспекти процесу реалізації та тлумачення права.

Семінарське заняття «Методологічні аспекти процесу реалізації та тлумачення права».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 4 год.

Навчальні питання:

1. Методологічні підходи до визначення форм реалізації права.
2. Застосування права: поняття, характерні ознаки та стадії.
3. Засади та принципи застосування права. Акти застосування права.
4. Прогалини в законодавстві та способи їх подолання.
5. Методологічні витoki юридичного тлумачення.
6. Система способів тлумачення законодавства.
7. Види тлумачення.

Методичні вказівки:

Дослідження реалізації права починається з аналізу його простих або безпосередніх форм - використання, виконання та дотримання приписів норм права, акцентуючи увагу при цьому на нормативних способах впливу на поведінку суб'єктів за допомогою дозволів, зобов'язань та заборон.

Розгляд особливостей категорії застосування норм права проявляється крізь такі аспекти як специфічність суб'єктів цієї діяльності; складності та формалізованості процесу застосування; особливостей та форми юридичних наслідків тощо.

Достатньо повна характеристика процесу застосування права неможлива без ретельного аналізу стадій логічної та функціональної спрямованості.

Характеристика методології тлумачення права вимагає звернення специфічної уваги на загальну мету цієї діяльності шляхом урахування однорідності розуміння та застосування норм права. Доцільно визначити тут саме роз'яснювальний аспект цієї специфічної юридичної діяльності. Розгляд даної проблеми слід починати з вивчення теорій юридичного тлумачення та за допомогою розкриття змісту таких прийомів як граматичний, мовний, логічний, техніко-юридичний та інші, що виступають інструментарієм інтерпретаційно-правової діяльності. Класифікація способів тлумачення норм права здійснюється з використанням методу порівняння. При характеристиці способів юридичного тлумачення, його значення для належного розуміння та застосування юридичних норм слід привести відповідні приклади, використовуючи діюче законодавство.

Література:

Основна: 1-5

Допоміжна: 5, 7, 8, 10, 14, 15, 33

Тема № 9. Методологія механізму правового регулювання у правовій системі України.

Семінарське заняття «Методологія механізму правового регулювання у правовій системі України».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 2 год.

Навчальні питання:

1. Поняття та структура механізму правового регулювання.
2. Правові відносини. Проблеми складу.
3. Стадії процесу правового регулювання.
4. Система та ознаки правових засобів у механізмі правового регулювання.
5. Сфера і межі правового регулювання.
6. Правові форми діяльності держави (загальна характеристика).

Методичні вказівки:

При розгляді першого питання необхідно сформулювати поняття механізму правового регулювання та надати його характеристику, зважаючи на те, що поняття механізму правового регулювання використовується в теорії для розкриття взаємодії різних елементів правової системи, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування.

Механізм правового регулювання складають певні елементи, що на окремих стадіях є обов'язковими, тож слід окреслити ці елементи та охарактеризувати їх, виходячи зі специфічної правової природи та ролі в регулюванні діяльності суб'єктів суспільних відносин.

При висвітленні стадій механізму правового регулювання слід звернути особливу увагу на те, що процес правового регулювання характеризується використанням у певному порядку тих чи інших елементів механізму, який може бути простим чи складним.

Слід звернути увагу на той факт, що у процесі регулювання суспільних відносин за допомогою цілої низки правових засобів виникають проблеми, які вирішуються за допомогою засобів, що знаходяться поза внутрішньою архітектонікою механізму правового регулювання, а саме - правові форми діяльності держави.

Література:

Основна: 3, 4, 5

Допоміжна: 6, 24, 29, 30, 31, 32, 40

Тема № 10. Методологія юридичної процесуальної форми.

Семінарське заняття «Методологія юридичної процесуальної форми».

Навчальна мета заняття: _____

Час проведення 2 год.

Навчальні питання:

1. Природа, зміст, ознаки, види юридичного процесу.
2. Процесуальна форма як наукова конструкція.
3. Поняття процесуального провадження, його склад.

4. Особливості процесуальних правовідносин.
5. Процесуальне доказування. Предмет, способи збирання і закріплення доказів.
6. Процесуальні документи: функції, зміст, основні види.
7. Поняття й основні види стадій юридичного процесу.

Методичні вказівки:

У першому питанні необхідно з'ясувати витoki і сучасний стан теорії юридичного процесу.

Поняття процесуальної форми слід розглядати через сукупність процедурних вимог, які ставляться до діяльності учасників процесу і направлені на досягнення певного матеріально-правового результату. При дослідженні процесуальної форми необхідно звернути увагу на відповідні норми і принципи, які визначають коло і порядок діяльності всіх учасників процесу, послідовність, зміст і характер їх дій, а також відповідальність за невиконання цих дій.

Характеристику процесуального провадження корисно будувати з урахуванням не тільки його ознак та внутрішнього складу, але й у порівнянні з юридичним процесом.

Особливості розгляду категорії процесуального доказування проявляються крізь такі аспекти, як специфічність суб'єктів цієї діяльності; здійснення логічно-аналітичних операцій з перевірки й оцінки сформульованих доказів уповноваженими суб'єктами з метою встановлення об'єктивної істини лише в межах процесуального закону; складності і послідовності цієї діяльності. Слід особливу увагу приділити аналізу основної частини процесуального доказування - збиранню (виявлення, отримання, фіксація, вилучення та збереження) доказів.

Характеристика процесуального документу вимагає не тільки його ретельного аналізу з точки зору внутрішньої побудови, але й порівняння з іншими видами юридичних актів.

Дослідження стадій юридичного процесу передбачає їх аналіз з точки зору логічної послідовності та функціонального характеру.

Література:

Основна: 1, 4, 5

Допоміжна: 4, 28, 30, 34, 39

4. Рекомендована література

Основна:

1. Захарцев, С.І. Філософія і теорія права. Харків : Панов, 2015. 256 с.
2. Оборотов Ю.М., Завальнюк В.В., Овчиннікова А.П. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції. Одеса : Фенікс, 2019. 420 с.
3. Рабінович П. М. Філософія права [Текст] : навч. посіб. в 5-ти ч. для студ. юрид. вищих навч. закладів / П. М. Рабінович. Ч. 1-2 : Філософія права як наука. Гносеологія права. Львів : Галиц. друкар, 2014. 232 с.
4. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2018. 436 с.
5. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 320 с.

Допоміжна:

1. Актуальні проблеми теорії держави та права [Текст] : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є.О. Гіди. К. : Ліпкан О.С., 2010. 260 с.
2. Балаклицький І. І. Загальнотеоретичні аспекти еволюції права в умовах глобалізації. *Часопис Київського університету права*. 2011. №3. С. 39-42.
3. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 272 с.
4. Богущька Н. Методологія осмислення соціальної відповідальності. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: НУ "Львівська політехніка", 2015. № 835. С. 208-218.
5. Братасюк М. Г. Реалізація права: доктринальний аспект. *Науковий Вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 85-95.
6. Голубовський В. Є. Правомірна поведінка: теоретико-методологічний аспект дослідження. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 68-72.
7. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматології. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 257-267.
8. Гордимов А. В. Доктринальне тлумачення в контексті гуманізації правових систем сучасності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 41-45.
9. Градова В. Г. Розвиток ідеї верховенства права в правовому розвитку сучасної України. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 50-53.
10. Дудаш Т. Особливості аргументування рішень Європейського суду з прав людини (до характеристики методологічних підходів). *Право України*. 2017. № 4. С.86-96.
11. Задорожня Г. В., Задорожний Ю. А. Гарантії забезпечення соціального захисту прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 100-104.
12. Захаркевич Т. С. Формування правової поведінки в контексті побудови в Україні правової держави. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 41-44.

13. Зінченко В. М. Законність, права людини та правоохоронна діяльність. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 55-58.
14. Каленіченко Л.І. Загальнотеоретична характеристика підстав юридичної відповідальності. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 20–24.
15. Каленіченко Л.І. Юридична відповідальність як форма державно-правового примусу : монографія. Харків: Вид-во «НТМТ», 2017. 348 с.
16. Кельман М.С. Методології правознавства: осмислення розмаїття правової проблематики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип.67. С.132-139.
17. Кельман М. Методологія правознавства як світ організованих форм мислення та діяльності дослідника. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 61-68.
18. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. №4. С.33-46.
19. Кельман М.С. Теорітико-методологічні підходи до аналізу співвідношення громадянського суспільства та держави. *Право України*. 2010. №6. С.93-101.
20. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: Тернограф, 2011. 492 с.
21. Коломоєць О. В. Функції держав у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2013. Вип. № 1. С. 41-44.
22. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції). *Філософські, методологічні й психологічні проблеми права*. К.: КНУВС, 2010. С. 3-6.
23. Луцький Р. П. Ієрархічність правових джерел (нормативних актів) як відображення буття позитивного права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 18-21.
24. Макеєва О. М. Правова культура як елемент правової системи. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 4. С. 64-67.
25. Максимов С.І. Класична і неklasична моделі осмислення правової реальності. *Право України*. 2014. №1. С.61-68.
26. Мохонько А. В. Право та політика як регулятори суспільних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 59-62.
27. Мочульська М. Основні типи сучасного розуміння правової доктрини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2012. Вип. 56. С. 44-52.
28. Николина К. В. Теоретичний аналіз співвідношення процедурних та матеріальних норм права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 40-43.
29. Німецька методика права : навчальний посібник / Е. Соколов,. С. Роснер, Р. Мельник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 136 с.
30. Оборотов Ю.М., Завальнюк В.В., Дудченко В.В. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції. Одеса: Фенікс, 2015. 488 с.
31. Оніщук М. В. Система стримувань і противаг в українській моделі організації влади: проблеми і шляхи вдосконалення. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 91-95.

32. Ортинський В. Право інтеграції - перспективний напрям розвитку юридичної науки. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки.* 2016. № 845. С. 4-12.
33. Осауленко О. І. Місце правозастосовних актів у системі правових актів. *Держава і право.* 2010. Вип. 49. С. 16-21.
34. Панов М.І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. / [уклад.: Г. М. Анісімов, В. В. Гальцова ; передм. О. В. Петришина, В. І. Борисова]. Харків : Право, 2018. 472 с.
35. Петражицький Л.Й. Нариси з філософії права. Київ: Дакор, 2020. 148 с.
36. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України.* 2010. №4. С. 133-142.
37. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України.* 2012. №1-2. С. 15-29.
38. Томаш Л. В. Громадянське суспільство як система забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної та духовної сфер. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 2. С. 366-371.
39. Філософські, методологічні й психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 23 квіт. 2010 р.) / ред. кол.: В.В. Коваленко, М.В. Костицький, О.М. Джужа та ін. К.: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 260 с.
40. Шилінгов В. С. Поділ права на приватне та публічне як фундаментальна засада правової системи демократичного суспільства. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 1. С. 48-51.
41. Юровська В.В. Методи адміністративного права: питання теорії та практики. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 344 с.
42. Ющик О. Про необхідність пізнання сутності та визначення поняття права. *Право України.* 2010. № 4. С. 106-114.